א"ל אחד מהם לחבירו גמל שמהלכת לפנינו סומא באחת מעיניה וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד ישראל ואחד נכרי אמר להן [שבאי] עם קשה עורף מאין אתם יודעין אמרו לו גמל מעשבים שלפניה מצד שרואה אוכלת מצד שאינה רואה אינה אוכלת וטעונה שתי נודות אחת של יין ואחת של שמן של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף ושני בני אדם המנהיגים אותה אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה א)לדרך וישראל נפנה לצדדין רדף אחריהם ומצא כדבריהם בא ונשקן על ראשן והביאן לביתן ועשה להן סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהן הולכים נעשין שרים לאדוניהם ופטרן [והלכו] לבתיהם לשלום [1]בכה תבכה בלילה שתי בכיות הללו למה אמר רבה אמר רבי יוחנן אחד על מקדש ראשון ואחד על מקדש שני בלילה על עסקי לילה שנאמר [2]ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא ב)אמר רבה א"ר יוחנן אותו ג)(היום) ליל ט' באב היה אמר להן הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמת בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו [1]ודמעתה על לחיה ד)רבא אמר ר' יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה שנאמר [3]אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה [4]היו צריה לראש ד)רבא אמר רבי יוחנן [א] ה)כל המיצר לישראל נעשה ראש שנאמר [א] [5]כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים ד)רבא אמר ר' יוחנן כל המציק לישראל אינו עיף [6]לא אליכם כל עוברי דרך אמר ד)רבא אמר ר' יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה כל עוברי דרך אמר רב עמרם אמר רב עשאוני כעוברי על דת דאילו בסדום כתיב [7]וה' המטיר על סדום ואילו בירושלים כתיב [8]ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה וגו' [ב] וכתיב [9]ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר אמר ד)רבא אמר ר' יוחנן מדה יתירה היתה בירושלים שלא היתה בסדום דאילו בסדום כתיב [10]הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה וגו' ואילו בירושלים כתיב [11]ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן [12]סלה כל אבירי ה' בקרבי כאדם שאומר לחברו נפסלה מטבע זו [13]פצו עליך פיהם אמר ד)רבא אמר רבי יוחנן בשביל מה הקדים פ"א לעי"ן בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם [14]אוכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו אמר ד)רבא אמר ר' יוחנן כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם ושאינו אוכל מלחמן של ישראל אינו טועם טעם לחם ה' לא קראו רב אמר אלו הדיינין ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקות מי מנאן אמר רב אשי אנשי כנסת הגדולה מנאום אמר רב יהודה אמר רב בקשו עוד למנות אחד באה ו)דמות דיוקנו של אביו (א) ונשטחה לפניהם ולא השגיחו עליה באה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם ולא השגיחו עליה יצאה בת קול ואמרה להם [15]חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים מי שהקדים ביתי לביתו ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה שנה לפני מלכים יתיצב [בל יתיצב] לפני חשוכים ולא השגיח עליה יצאה בת קול ואמרה [16]המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני וגו' ז)דורשי רשומות היו אומרים כולן באין לעולם הבא שנאמר [17]לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי לי גלעד [ג] ח)(ולי מנשה) זה אחאב שנפל ברמות גלעד מנשה כמשמעו אפרים מעוז ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים יהודה מחוקקי זה אחיתופל

דקאתי

אחד. מן הנשבים לחברו: **גמל.** זו שמהלכת לפנינו סומא וכו': [**מצד שרואה.** שאינה אוכלת פעמים מצד ימין ופעמים מצד שמאל כבהמה הרואה שאוכלת מכאן ומכאן אלא מצד שרואה אוכלת]: **יין מטפטף ושוקע.** בקרקע ורואין אנו בין רגליו הטיפין שנפלו כשעברה הגמל במקום זה מצד אחד שקועין ומצד אחר הטיפין של שמן צפים: **נפנה לצדדין.** שכן דרך ישראל להיות צנוע: **רדף.** השבאי דרך הגמל והמנהיג ומצא כדבריהם. ואמרו ט)אומס יהודים על אותו שבאי אדונייהם שהוא בן קלסתר מלך אשקנ"ק בלע"ז שהיה דיוקנו דומה למגמת פניו של אותו קלסתר של מלך שבזונות הולידו: **על עסקי לילה.** לפי שבכו אותו לילה בכיית חנם: **קולו נשמע.** יותר מביום כדאמרינן בעלמא (יומא דף כ.) מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע והיינו דכתיב בכה תבכה בלילה כדי שיהא קולה נשמע וירחמו עליה ואף על פי כן אין מנחם לה: **כוכבים ומזלות בוכים.** שנכמרו רחמים עליו: **בוכה כנגדו.** מתוך שנשמע בהדיא מרכך לבו של אדם השומע קולו לבכות עמו: **ריסי עיניו.** שער שבגבת העין היה נופל וכפל על העין מרוב דמעות: **אלי.** קוננו. קינה י) מתרגמינן אליא: **על בעל נעוריה.** שבוכה תמיד ומלויה דמעות: **על לחיה.** לשון לחות ונערות כגון לח ויבש: **מכאן לקובלנא מן התורה.** כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי כי קשה הוא לשמוע שפעמים חוזרת עליו והמקפיד על כך אין בו משום ניחוש. ל"א לקובלנא כשיש לו צרה יודיענה לרבים קובלנא צעקה. ל"א נגד כ) דמתרגמינן קבל כאדם שאומר לחברו לא כנגדך אני אומר: **וירדנה.** וטרף אותה והיינו עשאוני כעוברי דת שדנני באש כסדום: ל)**לא אליכם.** נביא היה מתנודד על החורבן כאילו באה עליו צרה ומהפכה לאחרים ואומר להם לישראל לא תהא לכם צרה כזו. כמדומה לי נביא היה מדבר כנגד בני משה או כנגד י' השבטים שלא הגלה נבוכדנצר: **וירדנה.** לשון שבירה כמו (במדבר כד) וירד מיעקב כאדם המושל בחברו להלקותו ולשברו: הכי גרסינן **ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר.** והואיל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום. לשון אחר וכי משוא פנים יש בדבר דהתם כתיב וה' המטיר הוא בעצמו והכא כתיב שלח על ידי שליח: **מדה יתירה.** לטובה דבירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו שהיתה מזמנת חברתה ואוכלת בנה אלמא רחמניות היו ואילו בסדום כתיב יד עני ואביון לא החזיקה ומדה זו כפרה עליהם שלא נהפכו. לשון אחר מדה יתירה פורענות גדולה היתה בירושלים שילדיהם היו אוכלות זו עם זו דכתיב היו לברות למו ואילו בסדום כתיב גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני הא למדת גדול פורענות ירושלים מפורענות סדום ולא היה משוא פנים בדבר: **סלה.** לשון מסלה כלומר כל האבירים פסלם הקב"ה ועשאם פסולים וכבושים כמסלה זו והיינו דמיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה: **מפני מה הקדים פ"א לעי"ן.** ברוב האלפא ביתא שבאיכה: **מפני מרגלים.** שהקדימו מאמר פיהם עד שלא ראו בעין: **טועם טעם לחם.** שהכותים מ) מוצאים טעמם בלחמם של ישראל שהנאה הוא להם כשגוזלין אותן: **אלו הדיינין.** מטה משפט בשביל עוותיהם היו לחם עמי למאכל אויביו: **מלמדי תינוקות.** שעושין מלאכתן רמיה: **מי מנאן.** להנך מלכים והדיוטות דקתני במתני' אין להם חלק: **עוד אחד.** שלמה: **דיוקנו.** של דוד אביו נשטחה לפניהם שלא למנותו עמהם: **בל יתיצב לפני חשוכים.** בגיהנם: **לפני מלכים יתיצב.** בגן עדן ולא לפני חשוכים: **המעמך ישלמנה.** וכי עליכם לשלם תשלומי עונשו לאדם שאתם נמאסים בו בשלמה לומר שאין לו חלק לעולם הבא: **כי אתה תבחר ולא אני.** וכי הבחירה בכם תלויה ולא בי לומר מי שיש לו חלק ומי אין לו חלק הלא בי הדבר תלוי: **דורשי רשומות.** דורשי פסוקים כדכתיב (דניאל י) את הרשום בכתב אמת היו אומרים שכולם יש להם חלק אפילו למנשה וירבעם ולאחאב: **לי גלעד ולי מנשה.** עלי לסבול עונם כדי שיהו הם זוכים: **מנשה כמשמעו.** מנשה בן חזקיהו:

דקא

תורה אור

1. בְּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ אֵין לָהּ מְנַחֵם מִכָּל אֹהֲבֶיהָ כָּל רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ לְאֹיְבִים: איכה א ב
2. וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא: במדבר יד א
3. אֱלִי כִּבְתוּלָה חֲגֻרַת שַׂק עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ: יואל א ח
4. הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אֹיְבֶיהָ שָׁלוּ כִּי יְיָ הוֹגָהּ עַל רֹב פְּשָׁעֶיהָ עוֹלָלֶיהָ הָלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי צָר: איכה א ה
5. כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם: ישעיהו ח כג
6. לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל עֹבְרֵי דֶרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְיָ בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ: איכה א יב
7. וַיְיָ הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְיָ מִן הַשָּׁמָיִם: בראשית יט כד
8. מִמָּרוֹם שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי אָחוֹר נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה כָּל הַיּוֹם דָּוָה: איכה א יג
9. וַיִּגְדַּל עֲוֹן בַּת עַמִּי מֵחַטַּאת סְדֹם הַהֲפוּכָה כְמוֹ רָגַע וְלֹא חָלוּ בָהּ יָדָיִם: איכה ד ו
10. הִנֵּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדֹם אֲחוֹתֵךְ גָּאוֹן שִׂבְעַת לֶחֶם וְשַׁלְוַת הַשְׁקֵט הָיָה לָהּ וְלִבְנוֹתֶיהָ וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה: יחזקאל טז מט
11. יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֶׁבֶר בַּת עַמִּי: איכה ד י
12. סִלָּה כָל אַבִּירַי אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לִשְׁבֹּר בַּחוּרָי גַּת דָּרַךְ אֲדֹנָי לִבְתוּלַת בַּת יְהוּדָה: איכה א טו
13. פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם כָּל אוֹיְבַיִךְ שָׁרְקוּ וַיַּחַרְקוּ שֵׁן אָמְרוּ בִּלָּעְנוּ אַךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינֻהוּ מָצָאנוּ רָאִינוּ: איכה ב טז
14. הֲלֹא יָדְעוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם יְיָ לֹא קָרָאוּ: תהלים יד ד
15. חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר בִּמְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים: משלי כב כט
16. הַמֵעִמְּךָ יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי מָאַסְתָּ כִּי אַתָּה תִבְחַר וְלֹא אָנִי וּמַה יָּדַעְתָּ דַבֵּר: איוב לד לג
17. לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי: מוֹאָב סִיר רַחְצִי עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרֹעָעִי: תהלים ס ט-י

מסורת הש"ס

א) [פי' שהנכרי נפנה לדרך אגב בהמתו וישראל מסתלק לצדדים כך איתא בפי' הר"ש טהרות פ"ד מ"ה], ב) [תענית כט. סוטה לה.], ג) [נ"ל הלילה], ד) [נ"ל רבה], ה) גיטין נו: ע"ש [עי' תוספות חגיגה יג: ד"ה שלא יאמרו ביד אומה שפילה מסר את בניו כלומר קודם שמלך כבר נעשה ראש], ו) [פי' נכון כמאמר הלזה תמצא בשל"ה למסכת פסחים קטב.], ז) [עי' פירש"י ברכות כד. ד"ה דורשי וכו'], ח) [בע"י ליתא וכל"ג], ט) [עי' בערוך ערך קלסטר א' איתא הגירסא שהיה לפניו בגמרא דהכא ולא מכין דברי רש"י הללו], י) ירמיה ז, כ) [שמות י], ל) [נ"ל לפני ד"ה מכאן], מ) כת"י: שאומות העולם,

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' דיוקנו של אביו ונשתטחה לפניהם:

* * *

הגהות הגר"א

[א] גמ' שנא' כי לא מועף. נמחק תיבת שנאמר: [ב] שם וכתיב ויגדל. נמחק תיבת וכתיב: [ג] שם בסוף ולי מנשה. נמחקו ב' תיבות הללו:

* * *

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] בגמרא כל המיצר לישראל נעשה ראש שנא'. מלת שנאמר נמחק:

* * *

לעזי רש"י

אשקנ"ק [אישקנציו"ן]. מלצר, שר המשקים.

* * *

מוסף רש"י

דורשי רשומות. קשרים וסתומים הכתובים בתורה (ברכות כד.).